

APUNTES VERBO DA FEDERACIÓN AGRÍCOLA FERROL-PONTEDEUME. O AGRARISMO NA COMARCA.

Henrique Sanfiz

O espírito cooperativo e o anticaciquismo semella que presidiron o funcionamento da Federación Agrícola Ferrol-Pontedeume formada por 12 entidades agrarias o 22 de maio de 1910. Ata a súa integración na Federación Agraria na provincia da Coruña en 1923, desenvolveu unha intensa actividade en toda a comarca e promoveu unha liña política anticaciquil.

Segundo se recollen nos estatutos conservados no Arquivo Histórico do Reino de Galicia na Coruña, formaron a Federación as asociacións Libertad y Progreso, de Serantes; La Emancipación, de Narón; La Moralizadora, de San Sadurniño; La Necesaria, de Fene; Centro Solidario, de Pontedeume; Unión Campesina, de Cobas; a Sociedade de Oficios Rurais de Neda, a Sociedade Obreira de Ferrol, as Sociedades de Carpinteiros e a de Canteiros de Mugarbos e as Sociedades Agrícolas de Somozas, Ares-Caamouco, Cervás, A Capela, Mugarbos, Monfero.

Segundo os seus estatutos, a Federación perseguía o “fomento económico do oficio labrador e a defensa anticaciquil da vida aldeá de Galicia”. Engádesse que “polo tanto constitúese baixo o ideal da solidariedade entre todos os labradores galegos”. A Federación propónse en concreto “facilitar ás súas sociedades constitutivas as compras en común de millo estranxeiro, evitando intermediarios e falsificacións, a de apeiros e maquinaria agrícola adecuada ás condicións do país, a celebración de concursos de gando, paradas de touros e verróns, as vendas en común de colleitas ou producións, a creación de caixas rurais de aforro e préstamo, o ensino e ilustración agrícola, gandeira e industrial do campo, e en xeral as obras de fomento económico que as sociedades queiran emprender”. Así mesmo sinálase como outra das finalidades da Federación “promover candidatos propios en eleccións de deputados a Cortes e senadores”.

O domicilio social da Federación fíxase nos locais de la Necesaria de Fene. O farmacéutico desta localidade, D. Xenaro Moreda, actuará como presidente en 1913 e como secretario en 1915. A aparición dunha persoa allea profesionalmente ao mundo do campo na dirección da Federación -e da sociedade agrarista de Fene, La Necesaria, como veremos máis adiante- semella que responde ao desexo de intervención política dos membros de Solidaridad Gallega que dirixe o avogado Rodrigo Sanz. Ocorre aquí o mesmo que reflicte Anxel Rosende no seu estudio arredor do agrarismo na comarca do Ortegal, cando sinala que “non foi organizado e dirixido directa e exclusivamente por labregos”. Pero conxuntamente coas arelas políticas, xa dos mesmos Estatutos da Federación desprendemos a determinación de acadar unha agricultura máis competitiva median-

te a dotación de novos medios de produción, e a distribución de toda unha serie de melloras. A vocación societaria tamén abrangue a esfera da comercialización dos produtos. Tal e como recolle o profesor Fernandez Prieto no seu estudio *Labregos con ciencia*, “a aspiración de lograr unha renovación técnica na agricultura galega, xunto coa vontade comercializadora xogaron un papel esencial na propia definición do movemento agrarista”.

LA NECESARIA: PREDICAR E DAR TRIGO

Para analizar os efectos e o funcionamento do agrarismo na comarca máis alá das declaracións de intencións detéramonos no funcionamento de La Necesaria de Fene, sociedade que actúa como motor da Federación.

A entidade constituíuse en agosto de 1907, ao abeiro da Lei de Sindicatos Agrícolas de 1906. No regulamento orixinario sinálase como obxectivo da mesma o “melloramento moral, económico e intelectual dos asociados e a defensa dos intereses de toda especie que aos mesmos afecte”.

A mesma existencia da Sociedade La Necesaria en Fene supón o inicio do desartellamento do sistema caciquil, do clientelismo, como se desprende da denuncia formulada polo alcalde conservador D.Millán Neira diante do Goberno Civil queixándose da actividade preelectoral dos agraristas e acusando a La Necesaria de ser unha “sociedade política de carácter solidario”.

Ademais da intervención política, presentando os seus propios candidatos ás eleccións municipais, o que ocasionará unha cruenta batalla política e xudicial, a sociedade de Fene pon en práctica as medidas ao seu alcance para a mellora agrícola desexada nos estatutos. Así en 1913 La Necesaria crea unha sección de seguro das reses e ofrece para os animais “unha persoa entendida en doenzas do gando” e para os asociados os servicios dun médico. En 1918 La Necesaria adquirirá unha máquina de mallar para a utilización por parte dos seus socios. Ademais abrirá desde 1929 unha tenda de produtos agrícolas e de alimentación, na que se ofrecen prezos máis baixos que no mercado. Nesta tenda podíanse adquirir produtos como o aceite, zucre, arroz, cascarilla, chocolate, bacallau ou fertilizantes. Funcionará ata 1936. A sociedade tamén coida o tempo de ocio dos veciños, e así organiza con certa frecuencia bailes e veladas teatrais.

As melloras agrarias -entre as que se inclúen a construción do Mercado da localidade- e os servicios aos asociados non implican que La Necesaria renuncie á intervención política. Presenta os seus candidatos ás eleccións municipais e en 1913 consegue a elección de don Jenaro Moreda. O farmacéutico non tomará posesión como concelleiro ata 1915 pola presentación de recursos xudiciais por parte das forzas conservadoras. Desde esa data o boticario intervéñ nos Plenos nun amplo abano de cuestións e iniciativas que dalgún xeito ilustran sobre a variedade de obxectivos do agrarismo. Así Moreda solicita a instalación de varandas na construción da estrada

Perlío-Lavandeira, convoca unha asemblea dos veciños das Foxas para recompoñer o camiño, require os donos dos establecementos de bebidas para que os vasos sexan lavados en auga limpa e corrente e reclama a prohibición de dous actos que se ían celebrar á mesma hora nos locais de la Necesaria, nun momento no que as opinións dos socios estaban divididas. En 1916 o concelleiro agrarista presenta distintas iniciativas e reclamacións contra o repartimento de consumos, contra o establecemento dos impostos.

A IMPORTANCIA DA PRENSA

Na actividade do agrarismo, semella contar cunha importancia fundamental a prensa, como medio de espallamento das súas ideas e de adoutrinamento dos partidarios. Así ocorre no Concello de Fene onde se rexistran cabeceiras de cinco periódicos entre 1911 e 1917.

O 2 de xullo de 1911 publícase o primeiro número de *Fene Solidario*, quincenal que continuará aparecendo ata outubro de 1912, contándose un total de 32 números. A este periódico sucederá a revista *Cultura Campesina* que, dirixida por Moreda, se publica ata febreiro de 1917, cando o farmacéutico ingresa no cárcere.

O *Fene Ssolidario*, escrito na súa práctica totalidade en castelán, recolle tamén en galego as máximas do catecismo solidario. Así no número 16 de febreiro de 1912 sinálase “¿Que vén a ser a Solidaridade? A xuntanza, a unión. Así como nas parroquias xúntanse todos os veciños para lle facer o labor á pobre viúva cargada de familia, así deben de se xuntaren todos para o ben de todos. E así como non preguntades, nin vos importa, se o que morreu era conservador, carlista ou liberal, se compría ou non co precepto e a axuda a facedes por caridade e porque foi voso veciño, así para facer a solidariedade non debedes de preguntar como pensan os que se asocian”.

O *Fene Solidario* recolle denuncias anticaciquís sinalando que as forzas conservadoras rebaixan os seus impostos -os denominados “consumos”- mentres que “aumentan considerablemente os dos que non se someten á vontade caciquil, os solidarios”. No citado artigo -no número do 15 de febreiro de 1912- faise un chamamento para acudir “a examinar o repartimento de consumos e de ser certas as desproporcións que se di existen, levantemos a fronte co brío propio dos que reclaman o que lles pertence”.

No número 17 o periódico de Solidaridad Gallega faise eco das denuncias polo “atentado” sofrido pola vivenda de D.Genaro Moreda, director do *Fene Solidario*. Segundo se recolle na primeira plana do rotativo, na mañá do 18 de xaneiro apareceron taladas todas as plantas do xardín da casa do boticario, enzoufando con pintura a fachada da vivenda, nun feito que os solidarios atribúen ás forzas caciquís. O periódico non se limita á análise da actualidade local de Fene, senón que tamén recolle outros asuntos de interese para os agrarios da comarca. Así o 1 de xuño de 1912 reproduce un amplo artigo do avogado D. Rodrigo Sanz -tirado de *El Liberal* de Madrid- no que o

presidente de Solidaridad Gallega denuncia detalladamente as irregularidades rexistradas nas eleccións municipais de 1909 en toda a comarca de Ferrol. Sanz titula o artigo “El caciquismo en Galicia”. O artigo do letrado reflicte a todas luces o carácter simbiótico do campesiñado na comarca de Ferrol, xa que recolle o triunfo dos agraristas de Narón nas eleccións dese ano “onde obtiveron nove dos quince postos do seu Concello” e indica que ao pouco tempo, ante a presión do caciquismo, dous dos concelleiros agraristas tiveron que deixar o seu posto “xa que optaron polo seu traballo na Constructora Naval de Ferrol, cando houberon de elixir entre este traballo e os traballos anticaciquís”.

A pesar do verbo incendiario empregado contra o caciquismo da localidade, Moreda condena enerxicamente no periódico o atentado contra o xefe de goberno Canalejas. Tíldao de “criminal atentado” e afirma que une o seu sentimento “ao que hoxe embarga a todo bo español”. Nas páxinas do *Fene Solidario* colaboran tamén persoas que logo exercerán labores de dirección no socialismo de Ferrol e da Coruña. Así reproducense conferencias pronunciadas en Fene polo mestre García Niebla e asina artigos Manuel Montero, veciño de Fene que en 1931 presidirá o PSOE da Coruña.

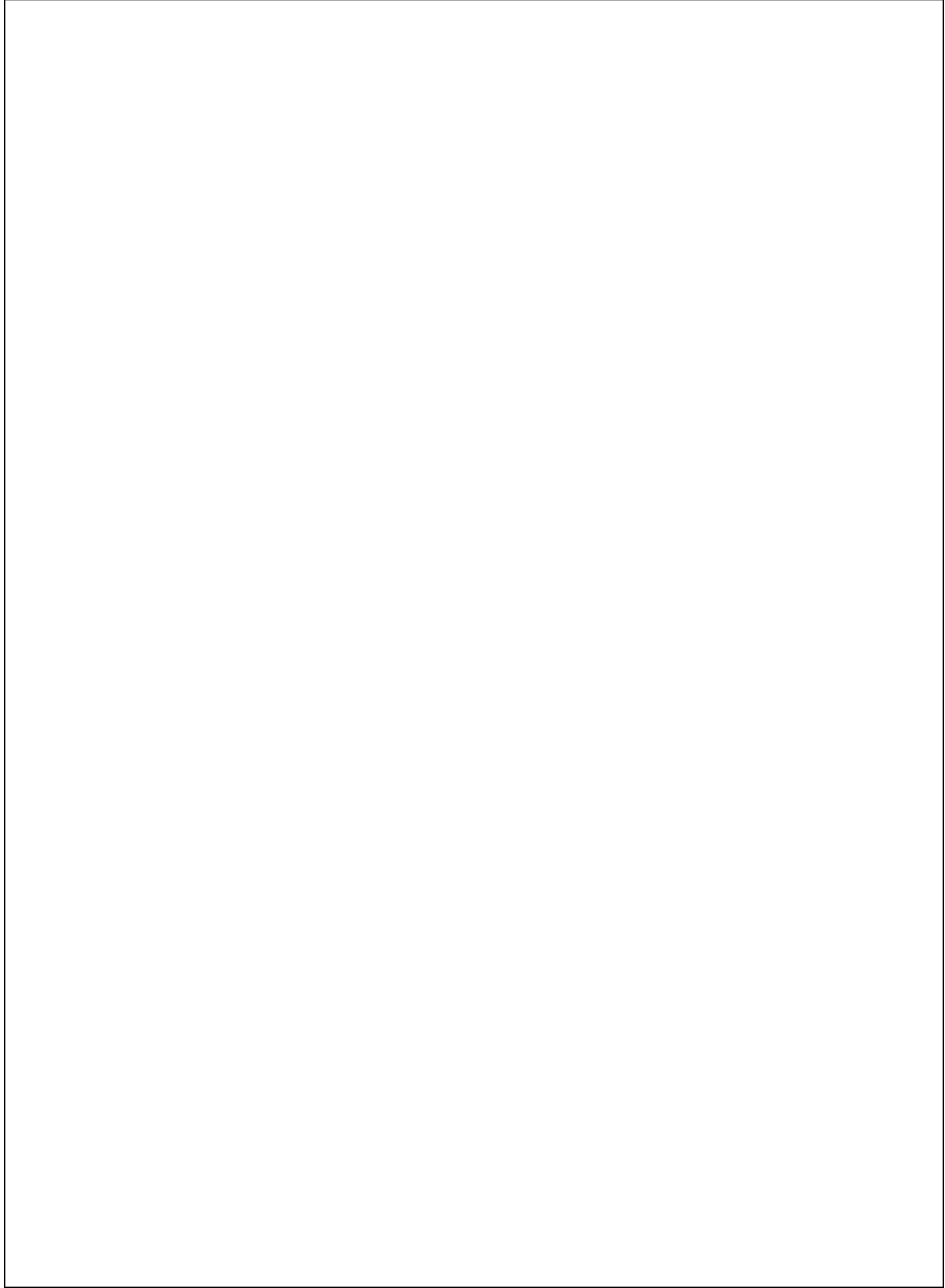
Outros periódicos tamén dan pistas acerca da actuación dos galeguistas. Así *El látigo* de 1911 censura abertamente a utilización do galego nunha comparsa dirixida por Genaro Moreda indicando textualmente “La gallegada de su comparsa, ni es gallegada, ni está escrito en nuestro dialecto, ni tiene sentido común. (...) ¿Cuando se convencerá V. que ha nacido para todo, menos para escribir en gallego?”

O HOMICIDIO DO FARMACEÚTICO

Productivo do axitado clima político de Fene, o 17 de febreiro de 1917 o farmaceutico don Jenaro Moreda comete un homicidio causándolle a morte ao mestre Agustín de Burgos. Nesa xornada íase representar no Salón de Severa un propósito carnavalesco no que se ridiculizaba a figura do boticario. Moreda acudiu ó teatro e armouse unha refrega da que safu sen vida o autor da obra teatral. A Garda Civil detivo ao farmaceutico quen foi condenado por homicidio, aínda que o xuíz aplicou como atenuante o carácter mortificante da obra que se ía representar.

Despois do homicidio e da súa estancia no cárcere, don Xenaro Moreda trasladarase á Coruña onde rexentará a farmacia da rúa Castiñeiras de Abaixo, número 6, desde 1922 ata o seu falecemento en xullo de 1935. Entre os anos 1930 e 1935 Moreda ocupará en distintas etapas os cargos de secretario e tesoureiro da Xunta de Goberno do Colexio Oficial de Farmaceuticos da provincia da Coruña. A súa viúva D. Andrea Ríos Veiga continuará como titular da farmacia ata abril de 1949.

Ecos del Eume

AGRARISMO E GALEGUISMO

Segundo o profesor Xusto Gonzalez Beramendi, Xenaro Moreda figura como asociado da Irmandade da Fala da Coruña desde os inicios desta entidade en 1916.

A raíz do homicidio de Moreda, o semanario das Irmandades da Fala, *A Nosa Terra*, inicia unha campaña de apoio ao farmacéutico de Fene, xustificando incluso o crime cometido. Así, no periódico do 26 de febreiro de 1917 indícase textualmente “En Fene, un home loitador, d’alma temprada, soupo que iba representárese un apropósito carnavalesco no que se ll’aldraxaba gravemente (...) N’un medio no que o caciquismo lava total-as manchas e absolve de total-as culpas, son percisos carauteres e decisións coma os do Sr. Moreda. Hai necesidá de tomal-a xusticia pol-a mán onde a xusticia tennas atadas”. *A Nosa Terra* sinala que o seu artigo é unha reprodución do publicado por Xaime Solá en *La Concordia* de Vigo o día 20 dese mesmo mes e titulado nada máis e nada menos que “Homicidio necesario”.

No periódico galeguista do 10 de abril vaise máis alá e sinálase que “Os amigos da Fala témol-a obriga d’emprestarlle tod’o noso apoio moral ó señor Moureda, vítima da fonda doenza caciquil, que abafa Galicia”.

Non rematan aí as referencias en *A Nosa Terra* ao dirixente agrarista de Fene. Despois da súa saída do cárcere, o periódico recolle a súa intervención como orador nun xantar de homenaxe a Lois Peña Novo, compartindo atril con Cabanillas, Bermúdez e Vilar Ponte (ANT, 25 de xullo de 1920).

En calquera caso a existencia das sociedades agraristas, a mesma configuración da Federación Agrícola Ferrol-Pontedeume, a incesante actividade dos seus integrantes, semella que dan conta dunha vitalidade asociativa insólita no conxunto de Galicia.